

บทที่ 4

การเปลี่ยนแปลงของรัฐไทย กับบทบาทของสมาชิกกองอาสาวิชาดินแดน

ก่อนที่กล่าวถึงบทบาทของสมาชิกกองอาสาวิชาดินแดน ในช่วงต้นนี้ผู้วิจัยขอกล่าวถึงสถานการณ์โดยทั่วไป เพื่อให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์โลกทั้งในยุคสงครามเย็นและหลังสงครามเย็น แล้วจึงจะกล่าวถึงสถานการณ์ของรัฐไทย ซึ่งได้รับผลกระทบจากสถานการณ์ของโลกต่อไป

4.1 สถานการณ์โลกและรัฐไทยยุคสงครามเย็น

ในสถานการณ์โลกยุคสงครามเย็นเริ่มขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2490 คือ ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 สหภาพโซเวียตได้ขยายอิทธิพลเข้าครอบงำประเทศต่าง ๆ ในยุโรปตะวันออก ซึ่งสหรัฐอเมริกา ก็มีโต้แย้งในลักษณะที่สำคัญแต่อย่างใด ยังคงสงวนท่าทีอยู่ ทั้ง ๆ ที่โซเวียตแสดงท่าทีว่าจะขยายอิทธิพลเข้าครอบงำอิหร่าน อดีตนายกรัฐมนตรืเซอร์ซิลแห่งอังกฤษเป็นคนแรกที่ตระหนักถึงภัยคุกคามจากโซเวียต เขาได้แถลงที่เมืองฟุลตัน ในมลรัฐมิสซูรี เมื่อวันที่ 2 มีนาคม พ.ศ. 2489 เตือนให้ประเทศตะวันตกตระหนักถึงอันตรายจากการขยายตัวของ โซเวียต

ได้ลงนามตกลงกันแล้วที่เดहरานว่าต่างจะถอนทหารออกไปจากอิหร่าน หลังจากสงครามสิ้นสุดลง สหรัฐฯ ถอนทหารที่เหลือออกไปในวันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2489 และอังกฤษตกลงที่จะถอนในวันที่ 2 มีนาคม แต่สหภาพโซเวียตไม่มีที่ท่าว่าจะดำเนินการเช่นนั้น สหรัฐฯ อังกฤษและอิหร่านจึงประท้วง โซเวียตจึงหันไปกดดันตุรกี และกรีซแทน ทำให้อังกฤษต้องหันไปพึ่งความช่วยเหลือจากสหรัฐฯ แทน เพราะตนเอง ไม่อาจคุ้มครองประเทศทั้งสองได้

ในวันที่ 12 มีนาคม พ.ศ. 2490 ประธานาธิบดีแห่งสหรัฐฯ ได้ออกแถลงการณ์เรียกกันว่า "หลักการทรูแมน" (Truman Doctrine) แถลงการณ์ดังกล่าวมิได้ออกชื่อสหภาพโซเวียตโดยตรง แต่มีความหมายว่าสหรัฐฯจะเข้าไปมีส่วนร่วมในการสกัดกั้นการขยายตัวของสหภาพโซเวียตทั้งทางตรงและทางอ้อม หลังจากนั้นสหรัฐฯ ได้ประกาศแผนมาร์แชล (Marshall Plan) เพื่อฟื้นฟูบูรณะเศรษฐกิจของยุโรป ในขณะที่รัสเซียโจมตีว่าแผนการมาร์แชลละเมิดอธิปไตยของประเทศในยุโรป เป็นแผนการที่เป็นประโยชน์ต่อสิทธิเท่านั้น ต่อมาเมื่อเดือนมกราคม 2534 สหภาพโซเวียตและยุโรปตะวันออกได้จัดตั้งองค์การโคมิคอน (Council for Mutual Economic Assistance) ขึ้นเพื่อร่วมมือทางเศรษฐกิจและเทคโนโลยีระหว่างสหภาพโซเวียตและยุโรปตะวันออก หลังจากนั้นในเดือนเมษายน สหรัฐฯและพันธมิตรยุโรปตะวันตกก็ได้จัดตั้งองค์การป้องกันร่วมกันขึ้นได้แก่ องค์การสนธิสัญญาแอตแลนติกเหนือ (NATO) การแบ่งเป็นฝ่าย "โลกเสรี" และฝ่าย "คอมมิวนิสต์" จึงได้เริ่มขึ้น¹

อย่างไรก็ตาม นับตั้งแต่ พ.ศ. 2504 เป็นต้นมา สงครามเย็นเริ่มเปลี่ยนแปลงไป คือ ทั้ง 2 ทรชนกัว่าไม่สามารถจะเอาชนะฝ่ายตรงข้ามได้ จึงต่างเต็มใจจะอยู่ร่วมกันโดยสันติ (Peaceful Co-existence) แต่ต่างฝ่ายก็ไม่ไว้วางใจซึ่งกันและกัน จีนคอมมิวนิสต์ ประณามโซเวียตไม่ทำลายสหรัฐฯ เมื่อประเทศจีนแดงทดลองระเบิดปรมาณูสำเร็จ ทั้งโซเวียตและอเมริกาจึงหันเกรงจีนแดง วางแผนป้องกันจีนคอมมิวนิสต์ สงครามเย็นในระยะต่อมาจึงกลายเป็นสงครามระหว่าง 3 ฝ่ายขึ้นมา²

¹ วไล ฌ ป้อมเพชร, สหภาพโซเวียตอดีตและปัจจุบัน, (พระนคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2526), หน้า 102-103.

² สุขสมาน วงศ์สุวรรณ, เหตุการณ์ปัจจุบันของโลก, (กรุงเทพฯ : บำรุงสาส์น, 2527), หน้า 48.

สำหรับนโยบายของไซเวียตต่อประเทศจีนในระยะแรกนั้น เป็นส่วนหนึ่งของไซเวียตต่อเอเชียตะวันออกเฉียงใต้หรือประเทศอาณานิคมและกึ่งอาณานิคมเป็นส่วนรวม กล่าวคือไซเวียตไม่ต้องการให้มหาประเทศเข้าครอบงำจีน เพราะจะกระทบกระเทือนต่อความมั่นคงปลอดภัยของไซเวียต ขณะเดียวกัน ถ้าจีนรอดพ้นจากการครอบงำของมหาอำนาจก็จะเป็นโอกาสให้ไซเวียตขยายอิทธิพลเข้าไปในประเทศจีนได้สะดวกขึ้น³ แต่หลังจากปี พ.ศ. 2507 สัมพันธภาพระหว่างจีนคอมมิวนิสต์กับไซเวียตก็เริ่มร้าวฉานหนักขึ้น และปัญหาดังกล่าวได้รับการพิจารณาในที่ประชุมคณะกรรมการกลางของพรรคคอมมิวนิสต์ไซเวียต เมื่อต้นปีพ.ศ. 2507 ซึ่งมีการอภิปรายกันอย่างเผ็ดร้อน ฝ่ายที่เป็นปฏิปักษ์ต่อจีนคอมมิวนิสต์อื่นได้โจมตี เมาเซตุงว่าพยายามสร้างฐานะของคนให้เด่นเหนือพรรคคอมมิวนิสต์อื่น ๆ ตัดสินปัญหาและดำเนินนโยบายตามใจชอบ นอกจากนี้ยังถูกกล่าวหาว่าพยายามรักษาบรรยากาศของสงครามเย็นและก่อให้เกิดความแตกแยกในค่ายคอมมิวนิสต์ ซึ่งทางจีนก็ได้ตอบโต้ โดยโจมตีสภาพไซเวียตว่าเป็นประเทศจักรวรรดินิยม ยึดครองดินแดนส่วนหนึ่งของรูเมเนีย ให้โปแลนด์ยึดครองดินแดนบางส่วนของเยอรมันตะวันออก ขณะนี้ตนเองยึดครองภาคตะวันออกเฉียงใต้ของโปแลนด์ไว้ อีกทั้งครอบครองดินแดนของจีนคอมมิวนิสต์ เป็นจำนวนมากและไม่ยอมคืนหมู่เกาะคูริลให้แก่ญี่ปุ่น⁴

ปัญหาสำคัญที่สุดที่ทำให้ไซเวียตไม่สามารถคืนดีกับจีนคอมมิวนิสต์ได้ก็คือ ปัญหาเวียตนาม ซึ่งต่างฝ่ายต่างพยายามขยายอิทธิพลเข้าครอบงำเวียตนามเหนือ หรืออย่างน้อยมีบทบาทในกิจการของเวียตนามเหนือมากขึ้น ฝ่ายจีนคอมมิวนิสต์ปฏิเสธมิให้ฝ่ายไซเวียตล่าเสี่ยงอาวุธฝ่ายดินแดนจีน และจัดตั้งฐานทัพอากาศในแผ่นดินใหญ่ เพื่อส่งกำลังบำรุงไปยังเวียตนามเหนือ และต้องการให้ไซเวียตช่วยเหลือเวียตนามเหนือ โดยกดดันสหรัฐฯ ในภูมิภาคอื่น ๆ แทน

³ วไล ณ บ่อมเพชร, เรื่องเดียวกัน, หน้า 89.

⁴ เฟิ่งอ่าง, หน้า 119-120.

แต่โซเวียตมิได้ดำเนินการตาม ทำให้โซเวียตต้องหันไปปรับปรุงสัมพันธภาพกับสหรัฐฯ โดยเปิดการหารือกับประธานาธิบดีจอห์นสัน ในมลรัฐนิวเจอร์ซีย์ ซึ่งแม้จะยังไม่สามารถแก้ปัญหา ระหว่างกันได้ แต่การหารือก็ดำเนินไปด้วยบรรยากาศอันดี เนื่องจากจีนคอมมิวนิสต์ได้แสดงความไม่พอใจในการหารือครั้งนี้ โดยโจมตีว่าสหรัฐฯ และโซเวียตร่วมมือกันกำหนดยุทธศาสตร์ ในการครองโลก โซเวียตนั้นพยายามลดความตึงเครียดกับสหรัฐฯ เพื่อผลประโยชน์ของตนเอง เป็นสำคัญ กล่าวคือ การผ่อนปรนต่อสหรัฐฯ ในขณะที่ปัญหาความขัดแย้งกับจีนคอมมิวนิสต์ ทำให้โซเวียตลดคู่ปรับคู่ไปไม่ได้ข้างหนึ่ง ซึ่งดีกว่าจะมีศัตรูอยู่สองด้าน⁵

สำหรับประเทศไทยนั้น เกือบร่วมสองทศวรรษที่เดียวที่ผลประโยชน์ด้านความมั่นคงของสหรัฐฯ และรัฐบาลในสมัยต่าง ๆ สอดคล้องกัน ประเทศไทยได้กลายมาเป็นพันธมิตรผู้ให้บริการต่าง ๆ แก่สหรัฐฯ ในด้านที่ถือกันว่าเป็นหัวใจต่อความมั่นคงของสหรัฐอเมริกา ในช่วงทศวรรษของปี พ.ศ. 2493-2503 นโยบายต่างประเทศของสหรัฐต่อประเทศไทยนั้น สหรัฐฯ คือว่าประเทศไทยเป็นป้อมปราการแห่งโลกเสรี เป็นตัว โดมิโน (Domino) ทศนคติของสหรัฐฯ ที่มีต่อประเทศไทยในลักษณะเช่นว่านี้ พิจารณาจากกรอบนโยบายต่างประเทศของสหรัฐฯ ที่มีต่อเอเชีย ย้อนกลับไปได้ตั้งแต่เดือนมิถุนายน พ.ศ. 2492 สร้างความมั่นคงแห่งชาติของสหรัฐฯ ได้แถลงเป็นเชิงเตือนว่า "การแผ่ขยายอำนาจคอมมิวนิสต์ในจีนนับเป็นเครื่องบ่งบอกความพ่ายแพ้อย่างใหญ่หลวงสำหรับเรา ถ้าหากเอเชียอาคเนย์เข้าไปอยู่ใต้คอมมิวนิสต์ด้วย เราอาจได้รับความพ่ายแพ้อย่างย่อยยับทางการเมือง โดยที่ผลสะท้อนจะมีต่อส่วนอื่น ๆ ของโลก"⁶

⁵ อ้างแล้ว, หน้า 123.

⁶ เอ็ม แลต โทมัส, "คอมมิวนิสต์อินโดจีน : ผลกระทบต่อความมั่นคงของประเทศไทย" ปรัชญา เวสารัชชและวันชัย คุปตะวาทีนกุล เรียบเรียง ในสุกิจ เจริญรัตนกุล, การเมือง-การบริหารราชการไทย : รวมบทความวิชาการชาวต่างประเทศ (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ โอเดียนสโตร์, 2529), หน้า 36.

หลังจากนั้นมาไม่นาน ประธานาธิบดี Truman แห่งสหรัฐอเมริกาได้ยื่นความช่วยเหลือทางด้านทหารให้แก่ประเทศไทย คิดเป็นเงินถึง 10 ล้านเหรียญดอลลาร์ในเดือนมิถุนายน ปี พ.ศ. 2493 เมื่อสงครามเกาหลีเปิดฉากขึ้น รัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงครามก็ได้ถึงกำลังทหาร 400 คนไปรวมอยู่ในกองกำลังของฝ่ายสหประชาชาติติดตามด้วยข้อตกลงระหว่างสหรัฐกับไทยเป็นครั้งแรกว่าด้วยการให้ความช่วยเหลือทางทหารในเดือนตุลาคมปีเดียวกัน⁷

ในปี พ.ศ. 2508 เมื่อสถานการณ์ในเวียดนามทรุดหนัก รัฐบาลสหรัฐได้ตัดสินใจลงมือโจมตีทางอากาศในลาวและเวียดนามเหนือ เพื่อบับคั้น ในฮานอยระงับการให้ความช่วยเหลือแก่ผู้ก่อการร้าย ติดตามด้วยการตัดสินใจให้มีการเสริมกำลังทหารสหรัฐ ทางภาคพื้นอย่างขนานใหญ่ การก่อตั้ง "โครงสร้างทางทหารขั้นพื้นฐาน" " ในประเทศไทยซึ่งประกอบด้วย สนามบิน ค่ายทหาร ระบบการสื่อสารและการปฏิบัติการสืบราชการลับกลายมาเป็นความจำเป็นอันดับแรกสุดของภาระหน้าที่อเมริกัน ในกรุงเทพฯ ซึ่งนอกจากประเทศไทยจะให้ความสะดวกในด้านต่าง ๆ แก่สหรัฐตามที่กล่าวมาแล้ว ประเทศไทยเองก็ได้กลายเป็นสถานที่สำหรับใช้ทดลองอาวุธใหม่ ๆ ตลอดจนมาตรการต่าง ๆ เพื่อใช้สำหรับต่อต้านการก่อการร้ายในเวียดนาม รวมทั้งการจัดการหาหน่วยกำลังให้กับสหรัฐ ซึ่งเป็นผู้จ่ายเงินอุดหนุนสำหรับปฏิบัติการในเวียดนาม ซึ่ง

⁷ Frank C. Darling, "ประเทศไทยในปี ค.ศ. 1977 : การแสวงหาความมั่นคงและความก้าวหน้า", พรชัย เทพปัญญา และอักษฎางค์ ปาณิกบุตร เรียบเรียง ในสุกิจ เจริญรัตนกุล (บรรณาธิการ) การเมือง-การบริหารราชการไทย : รวมบทความนักวิชาการชาวต่างประเทศ (ภาคที่ 1) เรื่อง วัฏจักรการเมืองไทย เลือกลง-รัฐประหาร (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, 2529), หน้า 69, 78, 80.

จากการนี้นำไปประเทศไทยต้องเสี่ยงต่อการปฏิบัติการแก้แค้นของเวียดนามเหนือ^๑ จนกระทั่งปี พ.ศ. 2510 สหรัฐฯ ได้ตระหนักว่าไม่สามารถเอาชนะสงครามเวียดนามได้ จึงแสวงหาเส้นทางถอนทหารกลับ "อย่างสมเกียรติ" ซึ่งแนวนโยบายของสหรัฐฯ นำไปสู่การลงนามในข้อตกลงว่าด้วยการยุติสงครามและการฟื้นฟูสันติภาพในเวียดนามของตัวแทนสหรัฐฯ เวียดนามเหนือและเวียดนามใต้ เมื่อ 27 มกราคม พ.ศ. 2516 ณ กรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส ภายหลังจากการลงนามในข้อตกลงดังกล่าว สหรัฐฯ ได้ถอนทหารออกจากเวียดนามใต้ โดยยังช่วยเหลือด้านอาวุธยุทโธปกรณ์ เพราะคิดว่าเวียดนามใต้คงจะช่วยเหลือตนเองได้แต่เวียดนามเหนือกลับถือโอกาสเปิดการรุกเข้าสู่เวียดนามใต้จนสามารถยึดครองได้ในปี พ.ศ. 2518 ซึ่งหมายความว่าถึงประเทศเวียดนามใต้รวมประเทศเป็นหนึ่งเดียวโดยมีระบบการปกครองแบบคอมมิวนิสต์ และมีระบบเศรษฐกิจแบบสังคมนิยมเช่นเดียวกับประเทศในเครือคอมมิวนิสต์อื่น ๆ

จากการที่ระบอบการปกครองของเวียดนามใต้ได้แตกสลายลงและพรรคคอมมิวนิสต์สามารถเข้ามามีฐานะการระบอบการปกครองของเวียดนามให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีส่วนสำคัญที่ทำให้รัฐบาลสหรัฐฯ ตัดสินใจลดความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจและการทหารให้แก่ประเทศไทย และทำให้ประเทศไทยต้องเผชิญปัญหาด้านความมั่นคงกับประเทศคอมมิวนิสต์ในอินโดจีน 3 ประการคือ

^๑ จอห์น เกอร์ลิง, "ประเทศไทยกับการแทรกแซงจากภายนอก" ภาควิชา วิศวกรรมศาสตร์ ใน นสีกิจ เจริญรัตนกุล การเมือง-การบริหารราชการไทย : รวมบทความของนักวิชาการชาวต่างประเทศ (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, 2529), หน้า 42.

1. ความหวาดหวั่นว่ากองทหารเวียดนามอาจทำการบุกรุกอธิปไตยของประเทศไทย โดยผ่านเข้ามาจากฐานทัพในประเทศลาว ทั้งนี้เพราะผู้นำฝ่ายไทยมีความเชื่อว่า เมื่อเวียดนามสามารถบูรณะการประเทศได้แล้ว ก็อาจจะลงมือรุกรานประเทศไทย
2. การปะทะกันหลายครั้งตามพรมแดนไทย-ลาว และไทย-กัมพูชา อาจจะทำให้เกิดการคุกคามที่แท้จริงได้ และเมื่อถึงเวลานั้น เวียดนามก็จะเข้ามาบีบบังคับเกี่ยวข้องกับตัว กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ฝ่ายไทยเกรงว่าการขยายตัวของเหตุการณ์ชายแดนไทย-ลาว อาจมีผลทำให้เวียดนามต้องก้าวมาเผชิญไทยโดยไม่ตั้งใจได้
3. การก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ ซึ่งมีอยู่มากในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นกองกำลังฝ่ายถืออาวุธของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ซึ่งได้รับการช่วยเหลือจากขบวนการประเทศลาว และประเทศเวียดนาม ชายแดนไทย-ลาว ได้กลายเป็นที่หลบภัยของผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ในยามที่ถูกกวาดล้างจากรัฐบาลไทย ชัยชนะของฝ่ายคอมมิวนิสต์ในอินโดจีนจึงเป็นเหตุให้การปราบปรามผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ของรัฐบาลไทยเป็นไปด้วยความยากลำบากยิ่งขึ้น^๑

^๑ เอ็ม แลต โทมัส, เรื่องเดียวกัน, หน้า 20-24.

เมื่อเหตุการณ์เป็นไปในลักษณะนี้รัฐบาลไทยจึงได้ตัดสินใจผูกมิตรกับจีน เพราะคิดว่าจีนมีความตั้งใจที่จะช่วยรักษาความมั่นคงของประเทศไทย เพื่อต่อต้านเวียดนาม ซึ่งเป็นมิตรสนิทของสหภาพโซเวียต ในขณะที่เดียวกันก็ได้ร่วมกับประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ได้แก่ อินโดนีเซีย มาเลเซีย ฟิลิปปินส์ และสิงคโปร์จัดตั้งสมาคมประชาชาติเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ หรือ ASEAN ขึ้นในปี พ.ศ. 2510¹⁰ เพื่อสร้างความร่วมมือกันในระดับภูมิภาคและเป็นหลักประกันความมั่นคงและป้องกันภัยคุกคามจากภายนอก

ในปี พ.ศ. 2519 ประเทศไทยต้องการหันกลับไปกระชับมิตรกับสหรัฐฯ เพื่อเรียกร้องขอความช่วยเหลือด้านความมั่นคง แต่การตอบสนองของสหรัฐฯ ที่มีต่อข้อเรียกร้องของฝ่ายไทยนั้นไม่ค่อยจะให้ความมั่นใจแก่ไทยนัก ความผิดพลาดของการดำเนินนโยบายในสงครามเวียดนาม และเหตุการณ์เปลี่ยนแปลงในกัมพูชา-ลาว ทำให้สหรัฐฯ ต้องกลับมาประเมินผลประโยชน์ของตนเองในประเทศไทยอีกครั้งหนึ่ง และได้สรุปว่าประเทศสหรัฐฯ ไม่มีผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจถึงขนาดจะต้องเข้ามามีบทบาททางทหาร เพื่อปกป้องประเทศไทย สหรัฐอเมริกาจึงมีอาจเข้ามามีบทบาทด้านการทหารในการปราบปรามผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ในประเทศไทย และทำให้ประเทศไทยต้องอยู่ในภาวะที่ต้องพึ่งตนเองมากขึ้นในการรักษาความมั่นคงและป้องกันภัยคุกคามจากภายนอก มาจนกระทั่งสิ้นสุดยุคสงครามเย็น ในปี พ.ศ. 2534¹¹

¹⁰ เฟิ่งอ๋าง, หน้า 31.

¹¹ อ๋างแล้ว, หน้า 32-33.

ตามที่ได้กล่าวมาทั้งหมด จะเห็นได้ว่าผลกระทบของสถานการณ์โลกทำให้ไทยต้องผูกติดการดำเนินนโยบายต่างประเทศให้สอดคล้องกับสหรัฐอเมริกา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงที่สงครามปฏิวัติปรากฏขึ้นทั่วไปในภูมิภาคเอเชียรวมทั้งในส่วนของไทยเอง รัฐบาลต้องเผชิญกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย โดยเริ่มจากปี พ.ศ. 2485 ซึ่งเป็นปีที่พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยได้จัดตั้งขึ้นอย่างเป็นทางการ¹²

การก่อและขยายตัวของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยนั้นสามารถขยายองค์กรไปได้ในระดับหนึ่ง ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 แต่มีข้อแตกต่างระหว่างพรรคคอมมิวนิสต์ในประเทศอื่น ๆ เช่น ในอินโดจีน ในมลายู ในพม่า และในอินโดนีเซีย กับพรรคคอมมิวนิสต์ไทยก็คือ ประเทศที่กล่าวมาแล้วเป็นอาณานิคม พรรคคอมมิวนิสต์ในประเทศเหล่านั้นจึงสามารถดำเนินการต่อสู้ทางอาวุธโดยมีเป้าหมายของการกอบกู้เอกราชควบคู่ไปด้วย แต่สำหรับประเทศไทยมิได้อยู่ในสภาพของอาณานิคม แต่มีการยึดครองของญี่ปุ่นในระยะเวลานั้น ๆ พรรคคอมมิวนิสต์ไทย จึงไม่มีโอกาสดังที่พรรคคอมมิวนิสต์ในประเทศอื่น ๆ มีการต่อสู้เคลื่อนไหวด้วยกำลังอาวุธ พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยจึงมีประสบการณ์ในการต่อสู้ทางอาวุธล่าช้ากว่าที่เป็นอยู่ในประเทศอื่น ๆ แม้กระนั้นก็ตามพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยก็ยังสามารถเติบโตได้อย่างรวดเร็วในระยะเวลาเพียงห้าปี หลังจากการปะทะครั้งแรก เมื่อปี พ.ศ. 2508 พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยสามารถขยายขอบข่ายงานได้อย่างรวดเร็ว โดยอาศัยเงื่อนไขปัญหาความไม่สมดุลย์ระหว่างการพัฒนาทางสังคมและเศรษฐกิจ กับการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง จนกระทั่งในเดือนกันยายน พ.ศ. 2512 รัฐบาลจึงได้ประกาศให้อำเภอต่าง ๆ ใน 34 จังหวัด เป็นเขตที่มีการต่อการร้ายแทรกซึม¹³

¹² ชัยอนันต์ สมุทรวนิช และคณะ, จากป่าสู่เมือง : การศึกษาการเปลี่ยนแปลงอุดมการณ์ของนักศึกษาไทย จากปี 2519 (กรุงเทพมหานคร : เจ้าพระยาการพิมพ์, 2519), หน้า 10.

¹³ เพ็ญอ้าง, หน้า 11.

สำหรับในด้านการตอบโต้ของรัฐไทยนั้น เมื่อสหรัฐอเมริกา มีนโยบายสกัดกั้นภัยคอมมิวนิสต์ แนวคิดในการใช้กลไกหลักของรัฐ (กองทัพและตำรวจ) เพื่อต่อสู้กับคอมมิวนิสต์จึงถูกนำเข้ามา และกลไกของรัฐนี้จะต้องมีอำนาจมากพอ เพื่อรับการเผชิญหน้ากับลัทธิคอมมิวนิสต์ แต่ว่าเนื่องจาก การทำลายของลัทธิคอมมิวนิสต์นั้นจะเป็นการทำลายแบบพหุมิติ¹⁴ (Multi Dimensional Challenges) และเป็นการทำลายรัฐอย่างทั่วด้านอย่างถอนรากถอนโคนทั้งทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม ดังนั้นในแง่โครงสร้างแล้ว จึงมีโครงสร้างที่หลากหลายกว่า โครงสร้างของรัฐ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลไกของรัฐด้านการใช้กำลังบังคับ (กองทัพ-ตำรวจ) เมื่อเป็นเช่นนี้มีความมั่นคงแบบดั้งเดิม จึงไม่อาจเผชิญกับการทำลายนี้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการที่มีแนวความคิด ยุทธศาสตร์ และการจัดกองทัพแบบดั้งเดิมในภายหลัง วิกฤตการณ์ตุลาคม 2516-ตุลาคม 2520 มิตติความมั่นคงจึงได้เน้นยุทธวิธี "การเมือง-นำการทหาร" มากขึ้นเป็นลำดับจนบรรลุผลสุดท้าย เมื่อมีการรองรับแนวทางนี้อย่างเป็นทางการ โดยการออกคำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรี ที่ 66/2523 และ 47/2529 ตามลำดับ

มีข้อน่าสังเกตอีกว่า การที่รัฐจะอาศัยแต่เพียงกลไกด้านการใช้กำลังบังคับต่อสู้กับพรรคคอมมิวนิสต์นั้นหาได้พอเพียงแต่อย่างใดไม่ ด้วยเหตุนี้รัฐจึงเน้นมิตติการมีส่วนร่วม โดยมีการจัดตั้งองค์กรมวลชน ทั้งในรูปองค์กรกึ่งทหาร และองค์กรมวลชนทั่วไป หรือในภาษาของรัฐเรียกว่า กองกำลังประจำถิ่น (Local Force) และกองกำลังประชาชน (Civil Defense Force) ตรงประเภทแรกนั้นก็เช่น อาสารักษาดินแดนอาสารักษาดินแดน เป็นต้น ส่วนประเภทที่สองนั้นได้แก่ ลูกเสือชาวบ้าน (ลส.ชบ.), อาสาพัฒนาและป้องกันตนเอง (อพป.) ไทยอาสาป้องกันชาติ (ทสปช.) เป็นต้น¹⁵

¹⁴ ชัยอนันต์ สมุทรวนิช, เรื่องเดียวกัน (เอกสารโรเนียว), หน้า 242.

¹⁵ โปรดดูรายละเอียดในมนตรี เจนวิทย์การ "กลุ่มพลังมวลชนพื้นฐานกับการเข้าร่วมทางการเมืองในชนบทไทย" ในอโนทัย วัฒนาพร (บรรณาธิการ), การเมืองไทยยุคใหม่ (กรุงเทพฯ : แพร่พิทยา, 2527), หน้า 203-218.

4.2 บทบาทของสมาชิกกองอาสารักษาดินแดนยุคสงครามเย็น

เมื่อสงครามโลกครั้งที่ 2 ได้อุบัติขึ้นในขณะนั้น จอมพล ป.พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี สภาผู้แทนราษฎร ได้มีมติเห็นชอบให้ตราพระราชบัญญัติกำหนดหน้าที่ของคนไทยในเวลา รพ พ.ศ. 2484 และพระราชบัญญัติให้อำนาจในการเตรียมการป้องกันประเทศ พ.ศ. 2484 ขึ้น เพื่อทำการฝึกอบรมคนไทยให้รู้จักหน้าที่ในการที่จะป้องกันรักษาประเทศชาติยามสงคราม มิได้มีความมุ่งหมายที่จะทำการสู้รบกับประเทศใดประเทศหนึ่ง และได้มอบให้กระทรวงมหาดไทย เป็นเจ้าหน้าที่ในการดำเนินการ กระทรวงมหาดไทยสั่งให้ผู้ว่าราชการจังหวัดและนายอำเภอ เปิดการอบรมขึ้นเป็นแห่ง ๆ ไปตามตำบลและหมู่บ้านเท่าที่จะสามารถทำได้ โดยไม่ให้เป็น การขัดต่อการประกอบอาชีพของราษฎร

ต่อมาใน พ.ศ. 2486 รัฐบาลชุดเดียวกันก็เห็นสมควรที่จะริบเร่งการฝึกอบรมและ เห็นสมควรจะได้จัดให้มีกลุ่มมวลชนขึ้นเพื่อทำการต่อสู้ต้านทานข้าศึกในทุกท้องที่ เพื่อรักษา จุฑาศาสตร์ รักษาชุมชนและตระเตรียมกองทัพพลเรือนขึ้น โดยให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวง มหาดไทย เป็นแม่ทัพกองทัพพลเรือนและเป็นผู้บัญชาการลงไปตามลำดับ ทำการฝึกอบรม ประชาชน เพื่อให้ทำหน้าที่ต่อต้านข้าศึกตามวัตถุประสงค์ แต่เนื่องจากมีระยะที่จะทำการฝึ กอบรมยังไม่พร้อมบริบูรณ์ จึงเห็นว่าภารกิจที่จะให้กองทัพพลเรือนทำหน้าที่ต่อสู้ต้านทานข้าศึก หรือ หน้าที่พลรบโดยตรงนั้นอาจจะเป็นภัยแก่พลเรือนทั่วไปอย่างหนักจากฝ่ายตรงข้าม จะให้โทษมาก กว่า เป็นคุณ จึงได้เปลี่ยนวัตถุประสงค์เดิมที่จะให้กระทำหน้าที่พลรบมาเป็นช่วยรบ มีหน้าที่ปฏิบัติ การร่วมกับฝ่ายทหาร โดยให้ฝ่ายทหารเป็นผู้นำและเปลี่ยนชื่อเสียใหม่ว่า "กองพลเรือนอาสา" ต่อเมื่อสงครามโลกครั้งที่ 2 สงบลง และพระราชบัญญัติให้อำนาจในการเตรียมการป้องกัน ประเทศ พ.ศ. 2484 ได้ถูกยกเลิกไปอำนาจในการเรียกราษฎรมาทำการฝึกอบรมก็หมดไป¹⁶

¹⁶ กรมการปกครอง "กิจการอาสารักษาดินแดน", เอกสารอาสารักษาดินแดน เล่มที่ 15 (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น กรมการปกครอง, 2537), หน้า 6-7.

เมื่อ พ.ศ. 2491 เหตุการณ์ของโลกเริ่มเคลื่อนไหวมีท่าทีว่าจะเกิดสงครามขึ้นอีก นายกรัฐมนตรี (จอมพล ป.พิบูลสงคราม) จึงได้สั่งให้กระทรวงมหาดไทยรื้อฟื้นการดำเนินงานเกี่ยวกับการพลเรือนอาสาขึ้นมาอีก โดยมีแนวความคิดว่าหน้าที่ในการป้องกันประเทศนั้นเป็นหน้าที่ของคนไทยทุกคน ซึ่งเป็นแนวความคิดที่เรียกว่า การต่อสู้แบบเบ็ดเสร็จ (Total Defense)¹⁷ แบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ

1. การป้องกันทางยุทธศาสตร์ (Strategy Defense)
2. การป้องกันรักษาดินแดน (Territorial Defense)
3. การป้องกันด้านพลเรือน (Civil Defense)

แผนการป้องกันประเทศแบบแผนิกกำลังดังกล่าว มีกำลังเข้ามาเกี่ยวข้อง 3 ส่วนคือ

1. กำลังรบหลัก (Main Force) ได้แก่กำลังที่สามารถโยกย้ายเข้าปฏิบัติงานได้ทุกพื้นที่ เป็นปีกแผ่น มีอำนาจการยิงและความคล่องแคล่วในการเคลื่อนสูงประกอบด้วย
 - กำลังประจำการ (ทหารบก, ทหารเรือ, ทหารอากาศ)
 - กำลังสำรอง หรือกองหนุนที่ได้รับการจัดตั้งขึ้นแล้วสามารถใช้งานได้ทันการ
2. กำลังประจำถิ่น (Local Force) ได้แก่ กำลังบางส่วนของกำลังประจำการที่กำหนดบทบาทไว้ในลักษณะกำลังประจำถิ่น และกำลังแบบทหารที่ได้รับการจัดตั้งขึ้น และควบคุมโดยฝ่ายทหาร รวมทั้งกำลังประจำถิ่นที่จัดตั้งโดยพลเรือนและตำรวจประกอบด้วยสมาชิก อส. (อส.จ. และ อส.อ.) ตชด., นปพ., ตำรวจภูธร, อส.ทพ,
3. กำลังประชาชน (Civil Defense Force) ได้แก่การป้องกันภัยฝ่ายพลเรือนที่จัดตั้งราษฎรเอาไว้ในรูปแบบหรือกลุ่มต่าง ๆ ประกอบด้วย ทสปช., อพป., ลส.ชบ. เป็นต้น

¹⁷ เฟื่องอ้าง, หน้า 8.

ในปี 2504 ปรากฏว่าเหตุการณ์รอบประเทศไทยอยู่ในภาวะไม่สงบ ประเทศเพื่อนบ้านรอบประเทศกำลังถูกรุกรานจากภัยคอมมิวนิสต์หนักขึ้น ถึงขนาดให้กำลังเข้าทำการรุกรานกันแล้ว โดยเฉพาะประเทศลาว คอมมิวนิสต์ได้การคุกคามหนักจนประเทศลาวต้องแตกแยก ความสามัคคีรပ်งกันเอง คอมมิวนิสต์มิได้หยุดยั้งเพียงแค่นั้น ได้พยายามแทรกซึมเข้ามาตามบริเวณชายแดนประเทศไทยเข้ามาทำการโฆษณาชวนเชื่อ บ่อนทำลายก่อความสงบสุขของประชาชนตามชายแดน ให้เกิดความไม่สงบ ระส่ำระสาย จึงได้สั่งใช้กำลังสมาชิกกองอาสา รักษาดินแดนด้านประเทศลาว 9 จังหวัด¹⁸ คือ น่าน, อุตรดิตถ์, เลย, หนองคาย, นครพนม, สกลนคร, อุตรธานี, อุบลราชธานีและเชียงราย ซึ่งขณะนั้นจังหวัดพะเยายังขึ้นอยู่กับจังหวัดเชียงราย โดยกองอาสา รักษาดินแดนสั่งใช้กำลังสมาชิกกองอาสา รักษา ดินแดน เข้าปฏิบัติหน้าที่รักษาความสงบและหาข่าวชายแดน ซึ่งหน้าที่ในขณะนั้นสามารถกำหนดตามภารกิจหลัก ๆ ได้ดังนี้¹⁹

1. การรักษาความสงบและหาข่าวชายแดน
2. การรักษาความสงบในเขตพัฒนาการเคลื่อนที่ของ กรป.กลาง
3. การรักษาความสงบในเขตพัฒนาเร่งรัดตาม โครงการเร่งรัดพัฒนาชนบท
4. การจัดส่งสมาชิก อส. เข้าร่วมสมทบฝึกกับหน่วยทหาร
5. การจัดส่งสมาชิก อส. เข้าร่วมกับฝ่ายทหาร, ดำรวจปราบปรามผู้ก่อการร้าย

คอมมิวนิสต์

¹⁸ ดุสิต จันทรบุดร, การบริหารงานอาสา รักษา ดินแดนในหน้าที่กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย รัฐศาสตร์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2514, หน้า 39.

¹⁹ เฟิ่งอ้าง, หน้า 46.

อย่างไรก็ตามในพื้นที่ของจังหวัดพะเยา ซึ่งขณะนั้น (ก่อนปี พ.ศ. 2522) ขึ้นการปกครองกับจังหวัดเชียงราย มีพื้นที่ชายแดนติดกับประเทศลาวด้านอำเภอเชียงคำ เป็นส่วนใหญ่ สมาชิกกองอาสารักษาดินแดนจังหวัดพะเยา ซึ่งสมาชิก อส.ท่านหนึ่งได้กล่าวว่า

"...เดิมที่มาอาศัยอยู่บ้านแะ อำเภอเชียงคำ อยู่ใกล้กับตอขลุ่ยงกา ซึ่งเป็นพื้นที่สีชมพู ทุกวันจะได้ยินเสียงปืน และรถทหารจะมีการเสริมกำลังมาที่บ้านแะอยู่ตลอดเวลา ในขณะนั้นยังไม่ได้เป็นสมาชิก อส.แต่เป็นทหารเกณฑ์อยู่ก่อน ซึ่งบางครั้งก็ได้มีโอกาสขึ้นไปสู้รบ แต่การสู้รบที่ประสบมาไม่เคยเห็นตัวฝ่ายคอมมิวนิสต์เลย จนกระทั่งปี 2518 จึงได้มาสมัครเป็นสมาชิก อส. โดยทำหน้าที่หาข่าวในหมู่บ้าน ทำตัวปกติเหมือนชาวบ้านธรรมดา..."²⁰

แม้ว่าสถานการณ์การสู้รบจะไม่มี ความรุนแรง เหมือนกับพื้นที่อื่น ๆ แต่การปฏิบัติหน้าที่ของสมาชิกกองอาสารักษาดินแดน ในพื้นที่จังหวัดพะเยาก็ยังมีการสั่งใช้อย่างต่อเนื่อง จากการสัมภาษณ์ผู้ดำรงตำแหน่งผู้บังคับบัญชาสมาชิกกองอาสารักษาดินแดนท่านหนึ่ง ให้ความเห็นว่า

"...สำหรับพื้นที่ในจังหวัดพะเยาแล้ว สถานการณ์การสู้รบ โดยทั่วไปไม่มีความรุนแรง การสู้รบกันด้วยอาวุธมีไม่บ่อยครั้ง หากแต่สถานการณ์เป็นไปในลักษณะการทำสงครามจิตวิทยา เพื่อแย่งชิงประชาชน ฝ่ายคอมมิวนิสต์จะใช้วิธีการโฆษณาชวนเชื่อประชาชน โจมตีรัฐบาล ในขณะที่ฝ่ายรัฐบาลเองนั้นก็ใช้วิธีการรุกทางการเมือง ชจัดเงื่อนไซสงครามโดยข้อเท็จจริงแล้วคอมมิวนิสต์ก็คือชาวบ้านนี้เอง ใช้ชีวิตอยู่กับชาวบ้านอย่างธรรมดา ๆ จึงเป็นการยากที่จะระบุใครคือ คอมมิวนิสต์ ใครคือชาวบ้าน ภารกิจที่สำคัญของอส. อีกอย่างหนึ่งที่ได้รับมอบหมายก็คือ การหาข่าวและการปฏิบัติงานมวลชน..."²¹

²⁰ อส.อ.สมบุรณ์ ชันระสีลา สัมภาษณ์ 31 พฤษภาคม 2539.

²¹ มว.อ.ปรีชา พลอยบุตร สัมภาษณ์ 30 มิถุนายน 2539.

ในการปฏิบัติงานด้านมวลชนนั้น ได้มีการจัดชุดมวลชนสัมพันธ์ เข้าไปช่วยประชาชน ในการพัฒนาหมู่บ้าน ตลอดจนการประกอบอาชีพ ซึ่งในปัจจุบันชุดมวลชนสัมพันธ์ดังกล่าว ได้ ดำเนินการในรูปของ โครงการอส.สัมพันธ์ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อปฏิบัติการด้านจิตวิทยาและ ให้ความคุ้มครองประชาชน ผู้ให้สัมภาษณ์รายหนึ่ง ได้ให้ความเห็นว่า

"...เงื่อนไขทางเศรษฐกิจ เป็นสิ่งที่สำคัญมากที่ทางฝ่ายคอมมิวนิสต์จะใช้เป็นข้อ อ้างในการปลุกกระตมประชาชน ดังนั้น เราจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเข้าหาประชาชน ในลักษณะการให้ความช่วยเหลือในด้านการพัฒนาและการประกอบอาชีพ เพราะหากประชาชนมี ความอยู่ดีกินดีแล้ว ฝ่ายคอมมิวนิสต์ก็ไม่มีข้ออ้างกับประชาชนในการโจมตีฝ่ายรัฐบาล..."²²

สถานการณ์ในช่วงสงครามเย็น แม้เหตุการณ์จะไม่รุนแรงแต่ยังคงมีเงื่อนไขหลาย ด้าน ซึ่งเอื้ออำนวยและง่ายต่อการที่พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยจะอาศัยเหตุการณ์วิกฤติ อันอาจจะเกิดขึ้นทั้งในด้านการเมือง เศรษฐกิจและสังคม ผู้ให้สัมภาษณ์ท่านหนึ่งซึ่งดำรง ตำแหน่งผู้บังคับบัญชาสมาชิก อส. ได้กล่าวว่า

"...เป็นการยากที่จะระบุว่าใครเป็นคอมมิวนิสต์ และเป็นการยากที่จะปราบปราม คอมมิวนิสต์ให้หมดไป เพราะคำขวัญของฝ่ายคอมมิวนิสต์มีอยู่ข้อหนึ่งที่ว่า "รอคอยโอกาส" เพราะฉะนั้น เงื่อนไขทุกอย่าง ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ฝ่ายคอมมิวนิสต์สามารถนำ มาเป็นข้ออ้าง ในการโจมตีรัฐบาลได้หมด สิ่งหนึ่งที่เราจะทำได้ก็คือการให้คนของเราเข้าไป ร่วมในเหตุการณ์ ในพื้นที่เพื่อหาข่าวความเคลื่อนไหวของฝ่ายคอมมิวนิสต์..."²³

²² ม.ญ.คล้าย จีระภัย สัมภาษณ์ 25 พฤษภาคม 2539.

²³ มว.อ.ปรีชา พลอยบุตร อ้างแล้ว.

จะเห็นได้ว่า แม้สถานการณ์การสู้รบจะไม่รุนแรง แต่การรักษามั่นคงในที่นี้ก็ได้หมายถึงการสู้รบเพียงอย่างเดียว อย่างไรก็ตามหากจะพิจารณาจากสถานการณ์รอบด้านแล้ว มิติด้านความมั่นคงได้แก่กลไกการใช้จ่ายกำลังบังคับของรัฐ ในยุคนั้นก็ได้ก่อให้เกิดการปรับขยาย กลไกของรัฐอย่างรอบด้าน กำลังสมาชิก อส. จึงเป็นโครงสร้างย่อยของรัฐ เพื่อรับกับภัยคุกคามคอมมิวนิสต์ เพื่อช่วยเหลือกลไกหลักของรัฐ คือ กองทัพที่ยังปรับตัวไม่ทัน ผู้ให้สัมภาษณ์รายหนึ่งได้ให้ความเห็นว่า

"...ภารกิจของสมาชิก อส. เป็นภารกิจที่เสริมหน่วยงานของทหาร ซึ่งฝ่ายทหารมีหน้าที่ในการรบอย่างเดียว แต่ภารกิจของอส. นอกจากการช่วยรบแล้วยังมีด้านอื่น ๆ อีก เช่น การให้ความช่วยเหลือชาวบ้านด้านต่าง ๆ การช่วยเหลือราษฎรที่ประสบภัยต่าง ๆ หรือแม้แต่การช่วยเหลือตำรวจในด้านการรักษาความสงบเรียบร้อยภายในประเทศ ก็ถือว่าเป็นภารกิจของ อส. ปกติแล้วสมาชิกอส. ทุกคนจะผ่านการฝึกอบรมด้านการรบมาแล้ว ดังนั้นเมื่อสมาชิก อส. เข้าไปเสริมกำลังทหาร อส. ก็สามารถปฏิบัติภารกิจด้านการรบได้ดีด้วย..."²⁴

ในขณะที่สมาชิก อส. อีกท่านหนึ่งซึ่งเคยอยู่ในพื้นที่การสู้รบ และได้สมัครเข้าเป็นสมาชิก อส. ในระยะต่อมาให้สัมภาษณ์ว่า

"...จริง ๆ แล้วผมเคยเป็นทหารเกณฑ์มาก่อน เมื่อปลดเกณฑ์ทหารแล้วจึงมาสมัครเป็น อส. คิดว่าภารกิจของ อส. มีเพียงการรบอย่างเดียวแต่พอมาอยู่แล้วจึงได้รู้ว่ามีมากมายหลายอย่าง ขึ้นอยู่กับผู้บังคับบัญชาจะสั่งการ ภารกิจหลักที่ปฏิบัติอยู่คือ การหาข่าว ซึ่งปัจจุบันก็ยังปฏิบัติอยู่..."²⁵

²⁴ ม.ต. ประยุทธ์ วัรงค์ สัมภาษณ์ 2 มิถุนายน 2539.

²⁵ ม.อ. ประจักษ์ อินตา สัมภาษณ์ 2 มิถุนายน 2539.

มิติด้านความมั่นคงของรัฐในยุคสงครามเย็น ได้รับแรงกดดันจากพลังภายนอกโดยตรง โดยเฉพาะจากมหาอำนาจที่เป็นมิตรประเทศที่พยายามปกป้องคุ้มครองทางยุทธศาสตร์แก่อนุภูมิภาคนี้อยู่ ซึ่งเกิดมาจากการที่รัฐไทยต้องเผชิญกับการท้าทายกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย มิตินี้ของความมั่นคงจึงเป็นมิติที่ครอบงำมิติอื่น ซึ่งจำเป็นต้องลดความสำคัญลงไป²⁶ แต่มิได้ความหมายมิติด้านอื่น คือ มิตินโยบายและมิติประชาธิปไตยจะหมดไปเสียทีเดียว ในขณะที่ประเทศไทยต้องเผชิญกับภัยคุกคามจากคอมมิวนิสต์ การปฏิบัติภารกิจด้านการรักษาความมั่นคงก็ต้องดำเนินไปอย่างได้ผลโดยใช้วิธีการทุกรูปแบบในการต่อสู้กับภัยคอมมิวนิสต์ ในขณะเดียวกันแม้ว่าสมาชิก อส. จะต้องปฏิบัติควบคู่กันไปด้วย ตามที่หน่วยเหนือสั่งการทั้งนี้ก็ด้วยเหตุผลของการรักษาความมั่นคงของประเทศนั่นเอง ขณะนี้การรักษาความมั่นคงไม่ได้หมายถึง การรักษาความมั่นคงภายในอย่างเดียว แต่รวมไปถึงการรักษาความมั่นคงภายนอกประเทศ ซึ่งยังคงมีอยู่และเป็นมิติสำคัญของรัฐไทยอยู่เหมือนเดิม

4.3 สถานการณ์โลกและรัฐไทยยุคหลังสงครามเย็น

ความเปลี่ยนแปลงครั้งประวัติศาสตร์ของโลกเกิดขึ้นในช่วงปี พ.ศ. 2534 คือ การล่มสลายของระบอบคอมมิวนิสต์และจักรวรรดิ ภายใต้การปกครองดังกล่าว คือ สหภาพโซเวียตหลังจากที่ระบบสังคมนิยมในชาติยุโรปตะวันออกที่เคยเรียกกันว่าเป็น "รัฐบริวาร" ของสหภาพโซเวียตได้สลายตัวไปก่อนหน้านี้แล้ว ลางร้ายสำหรับการล่มสลายของจักรวรรดิโซเวียต ปรากฏชัดตั้งแต่กลุ่มหัวรุนแรงทางอุดมการณ์ในพรรคคอมมิวนิสต์พยายามยึดอำนาจการปกครองจากนายมิคาอิล กอร์บาชอฟและประสบความล้มเหลวในเดือนสิงหาคม 2534 หลังจากนั้นนายบอริส เยลต์ซิน ประธานาธิบดีสหพันธรัฐรัสเซียและผู้นำสาธารณรัฐอื่น ๆ ก็ได้ดำเนินการ

²⁶ ชัยอนันต์ สมุทรวณิช, รัฐ (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530), หน้า 193.

ขจัดอำนาจของรัฐบาลกลางลงเรื่อย ๆ²⁷ ในช่วงเวลาเดียวกันก็มีความเคลื่อนไหวเพื่อความ
เป็นอิสระของรัฐต่าง ๆ ที่นำไปสู่การแตกสลายของสหภาพโซเวียตในที่สุด กล่าวคือภายในช่วง
ระยะเวลาไม่กี่สัปดาห์ภายหลังความพยายามในการทำรัฐประหาร รัฐในแถบทะเลบอลติก
ลิทัวเนีย แลตเวีย เอสโทเนีย และสาธารณรัฐอื่น ๆ อีก 12 แห่ง ยกเว้น รัสเซียและ
คาซัคสถาน ก็ได้ประกาศเอกราชของตน และในวันที่ 8 ธันวาคม ต่อมารัสเซีย ยูเครน และ
ไบโรรัสเซียก็ร่วมกันประกาศการสิ้นสุดของสหภาพโซเวียต ที่ดำรงอยู่ภายใต้หลักการแห่งสนธิ
สัญญาสหภาพมาตั้งแต่ปี พ.ศ.2465 โดยตกลงร่วมกันจัดตั้ง "ประชาคมแห่งรัฐอิสระ"
(Commonwealth of Independent States-CIS) ขึ้นแทนที่²⁸

การล่มสลายของสหภาพโซเวียต ทำให้โซเวียตสูญเสียอิทธิพลทางทหาร สูญเสีย
อิทธิพลทางการเมืองและเศรษฐกิจที่เคยมีอย่างมหาศาลในอดีต ทำให้ไม่สามารถเผชิญหน้า
ทำทนายอำนาจของสหรัฐฯ อีกต่อไป อีกทั้งไม่สามารถจะแทรกแซงหรือช่วยเหลือประเทศสังคมนิยมอื่น ๆ ได้อีก ในทางตรงกันข้าม เครือรัฐอิสระ 11 รัฐ ที่เหลือนี้กลับต้องอาศัยความช่วยเหลือ
เหลือทางเศรษฐกิจจากสหรัฐฯ และประเทศตะวันตกในการเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจจาก
ระบบสังคมนิยมไปสู่ระบบทุนนิยม ซึ่งอาจจะต้องอาศัยช่วงระยะเวลาไม่ต่ำกว่า 10 ปี และการ
ต้องพึ่งพิงสหรัฐฯ และกลุ่มประเทศร่ำรวยตะวันตกนี้ทำให้เครือรัฐอิสระ 11 รัฐ ที่นำโดยรัฐ
รัสเซีย ต้องให้ความร่วมมือกับสหรัฐฯ และประเทศตะวันตกในการแก้ไขปัญหาทางการเมือง
ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในโลกด้วย ซึ่งจากการเปลี่ยนแปลงของโลกดังกล่าวมีผลทำให้สหรัฐอเมริกา

²⁷ ธีระ นุชเปี่ยม, "เอเชียหลังยุคสงครามเย็น" เอเชียรายปี 1992/2535,

(กรุงเทพฯ : สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, พ.ศ.-ส.ศ. 2535), หน้า 2.

²⁸ เฟิ่งอ๋าง, หน้า 3.

ได้กลายเป็นประเทศมหาอำนาจทางทหารที่มีอำนาจสูงสุดประเทศเดียวในโลก แต่อำนาจในทางเศรษฐกิจยังคงกระจายเป็น 3 ขั้ว (Tri-polar System) ทั้งนี้โดยมีประเทศจีนและประชาคมแห่งรัฐอิสระ (Commonwealth of Independent States - CIS) มีบทบาทเพียงพยายามรักษาผลประโยชน์ของตนในการเมืองโลกมากกว่าพยายามที่จะรับภาระ และแก้ไขปัญหาโลก²⁹ ประเด็นที่สำคัญที่สุดของการเมืองระหว่างประเทศได้เปลี่ยนจากเรื่องของอำนาจทางทหารและอุดมการณ์ มาเป็นเรื่องเศรษฐกิจการค้าอย่างชัดเจน

ในส่วนของทวีปเอเชียในสหรัฐอเมริกาได้ถอนทหารออกจากฐานทัพนูคลิวีคและคลาร์คในฟิลิปปินส์ ซึ่งมีผลกระทบทางจิตวิทยาและทางทหารต่อบางประเทศในเอเชียที่ยังต้องการให้สหรัฐเข้ามามีบทบาทสำคัญในการเป็นผู้รักษาสันติภาพในเอเชีย อันได้แก่ ฟิลิปปินส์ มาเลเซีย อินโดนีเซีย บรูไน ติมอร์ และเวียดนาม ซึ่งหวั่นเกรงการขยายอิทธิพลของจีนในทะเลจีนใต้ โดยเฉพาะปัญหาการอ้างกรรมสิทธิ์ครอบครองหมู่เกาะสแปรทลีย์ในทะเลจีนใต้ ระหว่างจีนกับประเทศในภูมิภาคนี้ และจากการถอนทหารออกจากฐานทัพในฟิลิปปินส์และเวียดนามของทั้งสหรัฐและโซเวียตถูกมองว่าก่อให้เกิดปัญหาช่องว่างแห่งอำนาจในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่จีน ญี่ปุ่นและอินเดีย อาจจะพยายามเข้ามาแทนที่ได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการขยายขีดความสามารถของกองทัพเรือของจีน จากการเป็นกองทัพเรือป้องกันชายฝั่ง ไปสู่การเป็นกองเรือมหาสมุทรที่

²⁹ สุรชัย ศิริไกร, นโยบายต่างประเทศของไทยช่วงหลังสงครามเย็น : ความมั่นคงและระเบียบใหม่ของโลก, เอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการ เรื่อง 5 ทศวรรษการต่างประเทศไทย : จากความขัดแย้งสู่ความร่วมมือ, (กรุงเทพฯ : สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2535), หน้า 221.

สามารถปฏิบัติการทางทหารในทะเลระยะไกลได้³⁰ ในประเทศขณะที่ญี่ปุ่นซึ่งเป็นมหาอำนาจทางเศรษฐกิจระดับสองรองจากสหรัฐอเมริกา และมีบทบาททางเศรษฐกิจที่สำคัญในองค์การสหประชาชาติ กลุ่มประเทศตลาดร่วมยุโรปและสหรัฐฯ บทบาททางการเมืองและทหารที่สำคัญที่สุดล่าสุดได้แก่ การเข้าร่วมแก้ไขปัญหากัมพูชาและการตัดสินใจส่งทหารเข้าร่วมกับกองกำลังรักษาสันติภาพในกัมพูชาขององค์การสหประชาชาติ นอกเหนือจากบทบาทที่เคยให้ความช่วยเหลือด้านการเงินแก่ผู้ลี้ภัยชาวอินโดจีนในประเทศไทย การตัดสินใจของรัฐบาลญี่ปุ่นในการส่งทหารญี่ปุ่นเข้าร่วมกับกองกำลังรักษาสันติภาพในกัมพูชา เป็นการตัดสินใจครั้งสำคัญของนโยบายต่างประเทศของญี่ปุ่นในยุคสงครามเย็น และได้รับการคัดค้านอย่างมากจากพรรคฝ่ายค้านต่าง ๆ ในญี่ปุ่น เนื่องจากกลัวว่าจะเป็นจุดเริ่มต้นของการขยายอำนาจทางการเมืองและการทหารและลัทธิชาตินิยมของญี่ปุ่นในอนาคต ประเทศจีน เกาหลี และอาเซียนหลายประเทศก็คัดค้านการขยายบทบาททางทหารของญี่ปุ่นในภูมิภาคเอเชีย ดังนั้นในปัจจุบันญี่ปุ่นอยู่ในภาวะของการเปลี่ยนแปลงนโยบาย โดยขยายบทบาททางการเมืองและการทหารของตน เพื่อร่วมรับผิดชอบกับประเทศมหาอำนาจอื่น ๆ ในการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งต่าง ๆ ของโลก แต่ญี่ปุ่นก็กระทำด้วยความระมัดระวัง โดยคำนึงถึงปฏิภริยา และความพร้อมของประชาชนและนักการเมืองภายในประเทศตลอดจนปฏิภริยาของต่างประเทศ โดยเฉพาะในเอเชีย-แปซิฟิก โดยทั่วไป

ในขณะที่สถานการณ์ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นั้น ภายหลังจากการลงนามสัญญาสันติภาพที่กรุงปารีสระหว่างผู้นำเขมร 4 ฝ่าย ในเดือนตุลาคม 2534 แล้วทุกประเทศก็หวังว่ากัมพูชาจะมีความสงบสุขในเร็ววัน ทั้งนี้เพราะองค์การสหประชาชาติได้เข้ามามีบทบาทควบคุมอย่างเต็มที่ โดยมีประเทศญี่ปุ่นสัญญาว่าจะให้ความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจในการฟื้นฟูประเทศกัมพูชา ผู้นำของไทยและอาเซียนจึงมุ่งความสนใจทางด้านนโยบายต่างประเทศใน

³⁰ เฟ็งอ้าง, หน้า 233.

ต่างประเทศในอนาคต ไปสู่การพัฒนาความร่วมมือทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศสมาชิกด้วยกันเอง และร่วมมือกับประเทศต่าง ๆ ในเอเชีย-แปซิฟิก ตลอดจนพยายามรักษาระดับการค้าและการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ เช่น การขยายการค้าและการลงทุนในประเทศเวียดนาม ลาว และกัมพูชา เพื่อจะดึงเศรษฐกิจของประเทศอินโดจีนทั้งสามเข้าร่วมกับเศรษฐกิจของกลุ่มประเทศอาเซียน และลดความขัดแย้ง และความไม่ไว้วางใจทางการเมืองระหว่างกัน โดยเริ่มตั้งแต่ "นโยบายการเปลี่ยนนามรบอินโดจีนเป็นนามการค้า" ในปี 2531 ของนายกรัฐมนตรี พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ของไทย จนถึงการลงนามของผู้แทนเวียดนามและลาวในสนธิสัญญามิตรภาพ และความร่วมมือกับประเทศอาเซียน ในการประชุมรัฐมนตรีต่างประเทศของอาเซียนที่กรุงมะนิลา ในเดือนกรกฎาคม 2535 ที่ผ่านมา³¹ ในขณะที่ปัญหาเรื่องความมั่นคงในภูมิภาคนี้ยังต้องการแก้ไขปัญหากันต่อไป ในขณะที่ยังไม่บรรลุข้อตกลงเกี่ยวกับการรักษาความมั่นคงปลอดภัยในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ภายหลังจากยุคสงครามเย็นอยู่ในประเทศต่าง ๆ ในภูมิภาคต่าง ๆ ซึ่งอาวุธและปรับปรุงกองทัพของตนเอง โดยเน้นการจัดหาเรือที่ทันสมัย เครื่องบินลาดตระเวน และเครื่องบินขับไล่และโจมตีที่มีสมรรถภาพในการปฏิบัติการป้องกันชายฝั่งทะเลและอาณาเขตของตน การเพิ่มขีดอำนาจทางการทหารของประเทศสมาชิกอาเซียนในขณะนี้ เป็นมาตรการที่จะนำไปสู่การพึ่งพาอาศัยตนเอง ในการรักษาความมั่นคงในภูมิภาคนี้และลดการพึ่งพิงหรือการคุ้มครองจากประเทศมหาอำนาจภายนอกภูมิภาค อันได้แก่ สหรัฐฯ ออสเตรเลีย และอังกฤษ เป็นต้น

ที่กล่าวมาข้างต้น แม้ว่าโดยทั่วไปแล้วนักวิชาการจะมองการสิ้นสุดยุคสงครามเย็นในช่วงปี 2534 แต่ทว่า หากเราพิจารณาการปรับตัวของรัฐไทยแล้ว คงต้องย้อนหลังไปในช่วงก่อนยุคสงครามเย็นกล่าวคือ นับแต่รัฐได้ปรับเปลี่ยนยุทธศาสตร์ จากการใช้กลไกด้านกำลังบังคับมาเป็นการใช้อุดมการณ์ทางการเมือง หรือที่เรียกว่า "การเมืองนำการทหาร" โดยรัฐได้ออกนโยบาย 66/2523 และ 66/2525

³¹ เฟิ่งอ๋าง, หน้า 220.

ตามนโยบายนี้ ได้ยึดถือแนวทางการรุกรูทาง การเมืองอย่างต่อเนื่อง และพัฒนาพื้นที่ เพื่อเอาชนะคอมมิวนิสต์ให้ได้อย่างถาวร ด้วยการสนับสนุนการจัดตั้งขบวนการประชาธิปไตย ทั้งสิ้นที่มีอยู่ เพื่อช่วงชิงการนำในการจัดตั้งมวลชนเพื่อต่อต้านฝ่ายคอมมิวนิสต์ โดยในขณะ เดียวกันก็แก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจไปพร้อม ๆ กัน หลักการ คือ การกระจายทุนออกไปสู่ ประชาชน ให้มากที่สุด ซึ่งจากนโยบายดังกล่าวประกอบกับการที่ เวียดนาม ได้ถอนที่มั่นจาก เวียดนามและลาวเพื่อเข้ารุกรานกัมพูชาในปี พ.ศ. 2521 ยังผลให้พรรคคอมมิวนิสต์แห่ง ประเทศไทยต้องอพยพ โรงเรียนฝึกฝนผู้ปฏิบัติงาน โรงพยาบาล แหล่งเสบียง ยุทโธปกรณ์ และ ค่ายพักพิง ในพื้นที่เหล่านั้นด้วย ประกอบกับเห็นทางการสนับสนุนจากภายนอก คือ จากจีน โดยผ่านลาวถูกตัดขาดลง ทำให้ต้องสูญเสียฐานที่มั่นในหลายที่ ในขณะที่จีนได้เปลี่ยนท่าทีหันมา เป็นมิตรกับไทย เพื่อประโยชน์แห่งชาติตนในกรณี เวียดนามนั้นเองทำให้เกิดความขัดแย้งกัน ในพรรคระหว่างพวกนิยมสาธารณรัฐประชาชนจีนกับพวกชาตินิยม ความขัดแย้งดังกล่าวได้เกิด ขึ้นพร้อม ๆ กับการที่ปัญญาชนก้าวหน้า และอดีตนักศึกษาที่ลี้ภัยไปอยู่กับพรรคคอมมิวนิสต์ในป่า หลังการรัฐประหารนองเลือด 6 ตุลาคม 2519 ซึ่งจากนโยบายดังกล่าวข้างต้นได้เสนอ แนวทางที่ชัดเจนแก่หน่วยงานรัฐบาล ในอันที่จะให้กำลังใจและสนับสนุนผู้ที่มาขอตัวให้ เข้าร่วม ในกระบวนการพัฒนาชาติ และกลับมาใช้ชีวิตปกติในสังคมอีกครั้งหนึ่ง

ซึ่งจากเหตุการณ์ดังกล่าวทำให้สถานการณ์คลี่คลายไปในทางที่ดีขึ้น กลไกของรัฐ ด้านการใช้กำลังบังคับจึง ได้ลดบทบาทลง ในขณะที่เดียวกันรัฐไทยได้ถูกพลังทางสังคมกดดัน ให้ เปลี่ยนรูปแบบไปเป็นรัฐประชาธิปไตย ด้วยเหตุนี้ กลไกอุดมการณ์ที่มุ่งปฏิบัติการด้านมิติความมั่ง คั่งจึงเสื่อมความสำคัญลง ไป ดังจะเห็นได้จากองค์การจัดตั้งของรัฐ ทั้งนี้เป็นองค์การกึ่งทหาร และองค์กรมวลชนทั่วไป ต่างก็เปลี่ยนบทบาทไป บางองค์การก็ลดแทบจะหมดบทบาทลง ไปเลย ที่เดียว ดังเช่น ลูกเสือชาวบ้าน และไทยอาสาป้องกันชาติ เป็นต้น ส่วนกรณีขององค์การอาสา สมัยรักษาดินแดนนั้น ก็ปรับเปลี่ยนบทบาท หรือ ภารกิจตามการเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์ ไปด้วยเช่นกัน

4.4 บทบาทของสมาชิกกองอาสารักษาดินแดนยุคหลังสงครามเย็น

หลังจากที่รัฐบาล ได้ประกาศนโยบายการต่อสู้เพื่อเอาชนะคอมมิวนิสต์อย่างแจ่มชัดตามคำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรี 2 ฉบับคือ

1. คำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรี ที่ 66/2523 ลงวันที่ 23 เมษายน 2523 เรื่องนโยบายการต่อสู้เพื่อเอาชนะคอมมิวนิสต์
2. คำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรี ที่ 5/2524 ลงวันที่ 13 มกราคม 2524 เรื่องชี้แจงนโยบายตามคำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรี ที่ 66/2523 ลงวันที่ 23 เมษายน 2523

ปรากฏว่าสถานการณ์การต่อสู้เพื่อเอาชนะคอมมิวนิสต์ได้เปลี่ยนไปในทางที่เป็นผลดีจนสามารถยุติการสู้รบลงได้ในหลายพื้นที่ในการนี้ ได้มีการกำหนดนโยบายและสั่งการให้มีการลดกำลังกึ่งทหารลง รวมทั้งให้มีการถอนกำลังทหารประจำการที่เคยใช้ในการปราบปรามกลับที่ตั้งและมอบภารกิจรักษาความสงบเรียบร้อยภายในพื้นที่ให้แก่ กอ.รมน. จังหวัดรับผิดชอบต่อ กองบัญชาการกองอาสารักษาดินแดนจึงได้ปรับบทบาทและภารกิจของสมาชิก อส. เสียใหม่ ให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปเพื่อประโยชน์สูงสุด ในปี พ.ศ. 2526 กองบัญชาการกองอาสารักษาดินแดนจึงได้กำหนดบทบาทของสมาชิก อส. เสียใหม่ ดังนี้³²

³² พุฒิชัย จรรย์ยานนท์, "อส. ในทศวรรษหน้า" วารสารเทคโนโลยี ปีที่ 89 (มิถุนายน 2537), หน้า 27.

1. ปฏิบัติหน้าที่สนับสนุนนโยบายของกระทรวงมหาดไทยด้านการรักษาความสงบเรียบร้อยของสังคม

2. ปฏิบัติหน้าที่ตามพระราชบัญญัติกองอาสารักษาดินแดน พ.ศ. 2497

3. ดำเนินการรุกทางการเมืองและพัฒนาพื้นที่เพื่อเอาชนะคอมมิวนิสต์ให้ได้อย่างถาวร

4. สนับสนุนภารกิจการป้องกันประเทศของฝ่ายทหารเมื่อถูกรุกรานด้วยกำลังจากภายนอกประเทศตามแนวความคิดในการต่อสู้แบบเบ็ดเสร็จ

จากบทบาทที่ปรับใหม่ และใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติภารกิจมาจนกระทั่งปัจจุบันสามารถจำแนกภารกิจและลักษณะของกิจกรรมได้ดังนี้

4.4.1 ภารกิจรักษาความสงบเรียบร้อยในสังคม

ลักษณะกิจกรรมคือ การปฏิบัติร่วมกับฝ่ายปกครองและตำรวจในการรักษาความสงบเรียบร้อยและปราบปรามอาชญากรรมทุกรูปแบบ จัดตั้งด่านหรือจุดตรวจตามสถานที่หรือเส้นทางสำคัญ จัดชุดเคลื่อนที่เร็วออกปฏิบัติการในพื้นที่ ซึ่งมีสถานการณ์หรือได้รับคำร้องขอจัดกำลังรักษาสถานที่ราชการสำคัญ ทำหน้าที่สืบหาข่าวอาชญากรรมและการกระทำผิดในพื้นที่ผู้มีอิทธิพลแหล่งอบายมุขต่าง ๆ ซึ่งจากการสัมภาษณ์สมาชิก อส. รายหนึ่งได้ให้ข้อคิดเห็นว่า

"...ในปัจจุบันกำลังสมาชิก อส. ได้มีส่วนช่วยเหลือฝ่ายปกครองและตำรวจอยู่เป็นประจำ เช่น เมื่อเวลามีการจัดงานต่าง ๆ มักจะใช้กำลังตำรวจร่วมกับกำลังสมาชิก อส. ในการดูแลรักษาความสงบภายในงาน โดยกำลังสมาชิก อส. นั้น กำนัน ผู้ใหญ่บ้านจะเป็นผู้ร้องขอกำลังมาเมื่อมีงานต่าง ๆ เพราะกำลังตำรวจมีไม่เพียงพอ อส. จึงเป็นกำลังสนับสนุน..."³³

จากการให้สัมภาษณ์ดังกล่าว แสดงให้เห็นถึงลักษณะภารกิจของสมาชิก อส. ในด้านการช่วยเหลือฝ่ายปกครองและตำรวจในการรักษาความสงบเรียบร้อย ในขณะที่สมาชิก อส. ลี้ภัยกองร้อย อส. อ. เชียงคำ ท่านหนึ่งได้กล่าวว่า

"...ในพื้นที่อำเภอเชียงคำ บริเวณบ้านฮวก ซึ่งติดกับชายแดนประเทศลาวในปัจจุบันยังมีการตั้งจุดตรวจอยู่ เพื่อดูแลคุ้มครองประชาชนทั้งฝ่ายลาวและไทย ซึ่งฝ่ายลาวจะข้ามมาทำการซื้อขายกับคนไทยทุกวันที่ 10, 20 ของทุกเดือน นอกจากนี้ก็มีการตั้งจุดตรวจที่บ้านแะะ บ้านทุ่งหล่ม และบ้านร่องสำน เพื่อสกัดกั้นการทำผิดกฎหมายต่าง ๆ เช่น การตัดไม้ทำลายป่า เป็นต้น..."³⁴

เป็นการกล่าวถึงภารกิจ ในด้านของการตั้งจุดตรวจในสถานที่หรือเส้นทางที่สำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งจุดตรวจบ้านฮวก ซึ่งเป็นจุดชายแดนไทย-ลาว และได้เปิดเป็นจุดผ่อนปรนเพียงแห่งเดียวของจังหวัดพะเยา ในขณะที่สมาชิก อส. อีกคนหนึ่งได้ให้สัมภาษณ์ว่า

³³ อส.อ.เสาร์ ขอดคำ สัมภาษณ์ 24 มิถุนายน 2539

³⁴ ม.ญ. ดวน เทพรักษา สัมภาษณ์ 25 พฤษภาคม 2539

"...อส. ในปัจจุบันนี้ มีหน้าที่ในการหาข่าวให้กับผู้บังคับบัญชา ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นข่าวที่ค่อนข้างแน่นอน เช่น การหาข่าวผู้ลักลอบตัดไม้ทำลายป่า หรือการขายยาเสพติด ซึ่งเมื่อได้ข่าวที่ค่อนข้างแน่นอนแล้วก็จะรายงานผู้บังคับบัญชา เพื่อทำการจับกุม ขณะเดียวกันหน้าที่อื่น ๆ ก็มี เช่น การอยู่เวรยามรักษาสถานที่ราชการ คือ ที่ว่าการอำเภอ หรืองานของหน่วยงานอื่นที่มีการร้องขอกำลังมา..."³⁵

จากความเห็นดังกล่าวเป็นลักษณะโดยรวมของภาระหน้าที่ของ อส. ซึ่งเป็นข้อคิดเห็นที่ขึ้นอยู่กับผู้บังคับบัญชาว่าจะสั่งการให้ปฏิบัติภารกิจอะไร ซึ่งสอดคล้องกับความเห็นของสมาชิก อส. อีกท่านหนึ่งซึ่งให้ความเห็นว่า

"...หน้าที่ของ อส. ปัจจุบันเหมือนกับเป็นกรรมกรของอำเภอ หน่วยงานไหนมีงานก็จะใช้กำลังของ อส. ในการจัดสถานที่เพราะแต่ละหน่วยงานไม่มีกำลังคน บุตรตรง ๆ ก็คือ งานของอำเภอ หากเป็นงานที่ใช้แรงงานแล้วก็ต้อง เรียกใช้ อส...."³⁶

จะเห็นได้ว่าภารกิจ อส. ด้านการรักษาความสงบเรียบร้อยนั้นมียุทธศาสตร์หลายกิจกรรม ซึ่งเป็นภารกิจที่ช่วยเหลือหน่วยงานต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี มิใช่เป็นภารกิจของฝ่ายปกครองเท่านั้น ซึ่งภารกิจบางอย่างก็มีแนวโน้มที่จะเพิ่มปริมาณตามความเจริญของสังคมที่เปลี่ยนไป มิได้ลดน้อยถอยลงไปแต่อย่างใด จึงมีความจำเป็นต้องมีการเตรียมแผนและกำลังพลเพื่อรองรับภารกิจดังกล่าวอยู่ตลอดเวลา

³⁵ อส. อ. ถนอม เบ้าตา สัมภาษณ์ 10 กรกฎาคม 2539

³⁶ อส. อ. เฉลิมชนม์ ไชยวงศ์คำ สัมภาษณ์ 10 กรกฎาคม 2539

4.4.2 การกิจด้านการรกรททางกรเมืองและพัฒนำพื้นที่เพื่อเออชณะคอมมิวนิสต์อย่างถาวร

ลักษณะกิจกรรมคือ การจัดชุดปฏิบัติงานให้ความช่วยเหลือประชาชน เช่นการพัฒนาท้องถิ่น ซ่อมบำรุงสิ่งสาธารณประโยชน์ ฝึกรบมราษฎรในการจัดตั้งชุดคุ้มครองหมู่บ้านให้ควมรู้เกี่ยวกับการเมือง การปกครอง ในระบอบประชาธิปไตย โดยเฉพาะอย่างยิ่งโครงการ อส. สัมพันธ์ ซึ่งได้เริ่มดำเนินการมาตั้งแต่ ปี 2529³⁷ และคงยังดำเนินอยู่ในปัจจุบัน โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะปรับปรุงและเพิ่มประสิทธิภาพให้กองร้อย อส.จ. และกองร้อย อส.อ. เพื่อให้คงควมสำคัญในการปฏิบัติภารกิจในพื้นที่รับผิดชอบ สมาชิก อส. ท่านหนึ่ง ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับการกิจตามโครงการ อส. สัมพันธ์ว่า

"...ในแต่ละเดือนจะมีโครงการ อส. สัมพันธ์ ออกไปร่วมช่วยเหลือชาวบ้าน สร้างสิ่งสาธารณประโยชน์ในหมู่บ้าน โดยผู้ใหญ่บ้านจะนัดชาวบ้านให้ทำงานร่วมกับสมาชิก อส. นอกจากนี้ เรายังมีบริการตัดผมให้กับชาวบ้านอีกด้วย ผมว่าโครงการ อส. สัมพันธ์ที่เราออกไปบริการแต่ละครั้งนี้ คิดว่าชาวบ้านพึงพอใจมาก เพราะเราออกไปแล้วมีแต่ให้เขาอย่างเดียว..."³⁸

การจัดโครงการ อส. สัมพันธ์นั้น นอกจากจะให้ผลทางด้านรูปธรรมคือ เช่นการก่อสร้างสิ่งสาธารณประโยชน์แล้วนั้น สิ่งที่สำคัญที่สุดคือ การได้รับผลทางด้านจิตวิทยาต่งเช่น ผู้ดำรงตำแหน่งผู้บังคับบัญชาสมาชิก อส. ท่านหนึ่ง ได้ให้สัมภาษณ์ว่า

³⁷ หนังสือลับ ที่ มท 0416/2967 ลงวันที่ 23 มิถุนายน 2539.

³⁸ ม.ท. คำอ่ำย พรมประทีป สัมภาษณ์ 24 มิถุนายน 2539.

"...จริง ๆ แล้วจุดประสงค์ของการดำเนินการตามโครงการ อส.สัมพันธ์ นั้นสิ่งที่เราประสงค์จะได้รับก็คือ ชาวบ้านมีความรู้สึกที่เราเป็นมิตร เข้าไปเพื่อสร้างความอบอุ่นให้กับเขา แต่ก็มีบ้างที่ไม่พอใจพวกเรา ก็คือ พวกทำผิดกฎหมาย เพราะกลัวพวกเราจับกุม แต่ชาวบ้านส่วนใหญ่แล้วมีความพอใจ ซึ่งหากชาวบ้านพอใจผลที่ตามมาก็คือ ชาวบ้านเป็นพวกของเราจะช่วยเราในการหาข่าวเพื่อป้องกันปราบปรามอาชญากรรมในรูปแบบต่าง ๆ..."³⁹

นอกจากนี้แล้วในปัจจุบันได้มีการฝึกอบรมตาม โครงการฝึกอบรมทางการเมืองให้กับ อส. ซึ่งเริ่มดำเนินการในปี พ.ศ. 2529 ⁴⁰ ซึ่งเป็นการปรับนโยบายให้สมาชิก อส. ปฏิบัติหน้าที่โดยเน้นหนักทางด้านการเมือง ทั้งนี้โดยมีจุดประสงค์เพื่อปรับปรุงความรู้ความสามารถของสมาชิก อส. ให้มีความรู้ทางด้านการเมืองและสามารถนำไปถ่ายทอดให้ประชาชนในพื้นที่ได้ ซึ่งโครงการนี้ก็ดำเนินการอยู่ในปัจจุบันด้วย เกี่ยวกับในเรื่องนี้ ได้มีผู้ดำรงตำแหน่งผู้บังคับบัญชาท่านหนึ่ง ได้กล่าวว่า

"...ในการดำเนินการตามโครงการฝึกอบรมทางการเมืองให้กับ อส. ปัจจุบันเป็นการเสริมความรู้ให้กับสมาชิก อส. เพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจในการปกครองระบอบประชาธิปไตยมากขึ้น เพราะปัจจุบันนโยบายการเมืองนำการทหารยังถูกนำมาใช้อยู่ ในขณะที่เดียวกันการอบรมทางการเมืองให้กับ อส. เราก็มีจุดประสงค์ในการส่งเสริมอาชีพและเผยแพร่ให้ประชาชนทราบด้วย..."⁴¹

³⁹ มว.ท. อุดุลย์ พรหมวาทย์ สัมภาษณ์ 12 สิงหาคม 2539.

⁴⁰ หนังสือ ที่ มท 0416/3017 ลงวันที่ 26 มิถุนายน 2529.

⁴¹ มว.อ. พิทยา ชัยศรี สัมภาษณ์ 8 สิงหาคม 2539.

ภารกิจด้านการรุกรานทางการเมืองและพัฒนาพื้นที่เพื่อเอาชนะคอมมิวนิสต์อย่างถาวรก็ เป็นอีกภารกิจหนึ่งที่ยังคงดำเนินอยู่ในปัจจุบัน ทั้งนี้ก็เพื่อเป็นการรุกรานทางการเมืองอย่างต่อเนื่อง และจริงจัง แม้ว่าสถานการณ์ของภัยคอมมิวนิสต์จะเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีแล้วก็ตาม และอีก ประการหนึ่งจากภารกิจในด้านนี้ ได้ชี้ให้เห็นถึงบทบาทของสมาชิก อส. ในมติประชาธิปไตยอีกด้วย ด้วยแม้จะไม่เด่นชัดนัก ซึ่งมีความจำเป็นจะต้องกระทำไปพร้อม ๆ กับมิติตความมั่นคงด้วย

4.4.3. ภารกิจด้านการป้องกันประเทศ

ลักษณะกิจกรรมคือ การปฏิบัติการพิทักษ์พื้นที่ส่วนหลัง วางกำลังสมาชิก อส. ตาม แนวชายแดนหรือพื้นที่รับผิดชอบ ฝึกอบรบและจัดตั้งราษฎรป้องกันตนเองชายแดนสืบหาข่าวความ เคลื่อนไหวของฝ่ายตรงข้าม ชักซ้อมแผนและร่วมฝึกการปฏิบัติการ กับกำลังรบหลักและกำลัง ประชาชน ในภารกิจด้านนี้สมาชิก อส. ท่านหนึ่งได้ให้สัมภาษณ์ว่า

"...ในพื้นที่จังหวัดพะเยาในปัจจุบันนี้สถานการณ์การสู้รบไม่มีแล้ว กำลัง อส. ส่วนใหญ่จึงเป็นการเตรียมพร้อม ณ ที่ตั้ง ไม่ได้มีการลาดตระเวนตามแนวชายแดนเหมือนสมัย ก่อน แต่ก็ยังมีหมู่บ้านป้องกันตนเองชายแดนอยู่ที่อำเภอเชียงคำ เพราะติดชายแดนประเทศลาว แม้ว่าจะไม่มีสถานการณ์ตามแนวชายแดนที่รุนแรง แต่ทางฝ่ายเราคือ กำลังสมาชิก อส. ก็ พร้อมที่จะปฏิบัติการกิจด้านนี้อยู่ตลอดเวลา แต่โดยรวม ๆ แล้วภารกิจด้านนี้ไม่มีแล้ว..."⁴²

⁴²ม.ญ. เสมอ ศิลาลอ่อน สัมภาษณ์ 25 พฤษภาคม 2539.

ในขณะที่ออส. อีกท่านหนึ่ง ให้ความเห็น เกี่ยวกับการกิจด้านการป้องกันประเทศว่า

"...ปัจจุบันการต่อสู้ฝ่ายคอมมิวนิสต์ไม่มีแล้ว ออส. จะไปปฏิบัติภารกิจด้านอื่นมากกว่า แต่เราไม่ได้หมายความว่าคอมมิวนิสต์จะไม่มีเพียงแต่เขารอคอย โอกาสที่เหตุการณ์จะเอื้ออำนวยให้ ดังนั้น แม้ว่าเราจะเน้นไปปฏิบัติภารกิจด้านอื่น แต่เราก็ไม่ได้ทิ้งภารกิจด้านนี้ ยังมี การเตรียมพร้อมและฝึกอบรมอยู่ตลอดเวลา เช่น การฝึกหลักสูตร ออส. ผู้นำหน่วย หรือการฝึกยิงปืนก็ยังมีอยู่ในปัจจุบัน..."⁴³

ดังนั้น ภารกิจของ ออส. ในปัจจุบันนี้ภารกิจด้านการป้องกันประเทศจึงถูกบดบัง โดยภารกิจด้านอื่นเสียเป็นส่วนใหญ่ ทั้งนี้ก็เพราะการยุติของสงครามปฏิวัติของผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ในเกือบทุกพื้นที่ทำให้ภารกิจของสมาชิก ออส. ต้องเปลี่ยนไปให้เหมาะสมกับสถานการณ์ อย่างไรก็ตามยังมีความจำเป็นอยู่ที่แม้ว่าสถานการณ์จะอยู่ในสภาพสงบเรียบร้อย ก็ยังจะต้องมีการฝึกอบรมทบทวนอยู่ตลอดเวลาตามที่สมาชิก ออส. ท่านหนึ่ง ได้ให้ความเห็นไว้แล้ว อีกประการหนึ่งคือ ภารกิจด้านความมั่นคงก็ยังคงดำรงอยู่ แต่เป็นการป้องกันประเทศจากประเทศเพื่อนบ้าน มิใช่การป้องกันประเทศจากภัยภายในประเทศเหมือนแต่ก่อน

⁴³ ออส. อ. บุญแล แวะสันเทียะ สัมภาษณ์ 24 มิถุนายน 2539.

4.4.4 การกิจด้านการป้องกันฝ่ายพลเรือน

ลักษณะกิจกรรม คือ การฝึกอบรมสมาชิก อส. ในการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย เป็นกำลังหลักของฝ่ายปกครองในพื้นที่ในการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย ทั้งก่อนเกิด ขณะเกิด และการฟื้นฟูสิ่งสาธารณประโยชน์หลังเกิดเหตุ ทำหน้าที่ช่วยฝึกราษฎร และสมาชิกอาสาป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน (อปพร.) จัดหน่วยเฉพาะกิจ อส. กู้ภัย 1 ชุดปฏิบัติการ ทำหน้าที่ช่วยเหลือผู้ประสบภัยเตรียมพร้อมตลอด 24 ชั่วโมง ซึ่งในปัจจุบันนี้ภารกิจด้านนี้มีความสำคัญอย่างยิ่ง กองบัญชาการกองอาสารักษาดินแดน จึงได้กำหนดให้มีโครงการฝึกอบรมสมาชิก อส. ป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน เป็นครั้งแรกที่จังหวัดอุตรดิตถ์⁴⁴ และจังหวัดเชียงราย⁴⁵ เพื่อให้สมาชิก อส. มีความรู้ความสามารถและเกิดความมั่นใจที่จะช่วยเหลือเจ้าหน้าที่ในการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยได้อย่างทันต่อเหตุการณ์และปลอดภัยมากที่สุด ซึ่งภารกิจดังกล่าวนี้ผู้ให้สัมภาษณ์ ซึ่งดำรงตำแหน่งผู้บังคับบัญชาสมาชิก อส. ท่านหนึ่งได้ให้ข้อคิดเห็นว่า

"...ภาระหน้าที่หลักของสมาชิก อส. จังหวัดพะเยาปัจจุบันนี้คือ ช่วยเหลือราษฎรที่ประสบภัยต่าง ๆ ซึ่งเกิดขึ้นอยู่บ่อย เช่น น้ำท่วม ไฟไหม้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ภัยน้ำท่วม ซึ่งจังหวัดพะเยามักจะประสบทุกปี สร้างความเสียหายให้กับประชาชนเป็นอย่างมาก และเนื่องจากไม่มีหน่วยงานใดรับผิดชอบโดยตรง ฝ่ายปกครองจึงต้องสั่งการสมาชิก อส. ร่วมกับอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน ในการที่จะออกไปช่วยเหลือราษฎร..."⁴⁶

⁴⁴ หนังสือ ด่วนมาก ที่ มท 0416/3837 ลงวันที่ 22 สิงหาคม 2529.

⁴⁵ หนังสือ ด่วนมาก ที่ มท 0416/3838 ลงวันที่ 22 สิงหาคม 2529.

⁴⁶ มว.ท.อดุลย์ พรหมวาที อ้างแล้ว

แม้ว่าการกิจด้านการป้องกันภัยฝ่ายพลเรือนในปัจจุบันจะมีความสำคัญ และเป็นด้านหลักของภารกิจ อส. ในปัจจุบันแต่สิ่งที่ยังขาดแคลนก็คือ งบประมาณ และอุปกรณ์เครื่องมือเครื่องใช้ในการปฏิบัติการ ดังเช่น สมาชิก อส. ท่านหนึ่งได้ให้ความเห็นว่า

"...ขณะที่จังหวัดพะเยามีชุดปฏิบัติการ อส. คุ้มภัยที่มีอุปกรณ์พร้อมคือ รถ อส. คุ้มภัยพร้อมเครื่องมือเพียง 1 ชุดปฏิบัติการซึ่งประจำอยู่ที่จังหวัดในขณะที่ภัยน้ำท่วม ไฟไหม้ ไม่ได้ท่วมหรือไหม้ที่จังหวัดเดียว แต่สามารถเกิดขึ้นได้ในทุกพื้นที่ทุกอำเภอ และเมื่อภัยเกิดขึ้นจึงปฏิบัติการช่วยเหลือราษฎรโดยขาดอุปกรณ์ ซึ่งบางครั้งทำให้เราทำงานโดยไม่ได้ผลเท่าที่ควร จึงอยากให้หน่วยเหนือสนับสนุนงบประมาณ และอุปกรณ์ให้มีความพร้อมมากกว่านี้..."⁴⁷

จากคำถามที่ว่าองค์กร อส. มีความสำคัญหรือไม่ อย่างไรก็ตามโดยส่วนใหญ่มีความเห็นว่าภารกิจด้านการป้องกันภัย และบรรเทาสาธารณภัยเป็นภารกิจที่เป็นด้านหลักที่โดดเด่นกว่าภารกิจด้านอื่น ทั้งนี้เนื่องจากปัจจุบันเหตุการณ์ภัยธรรมชาติได้เกิดขึ้นเป็นประจำ ประกอบกับการบรรเทาสาธารณภัยในปัจจุบันไม่มีหน่วยงานใดรับผิดชอบโดยตรง ฝ่ายปกครองจึงเข้ามามีบทบาทในกรณีที่ฝึกอบรมราษฎร และสมาชิกอาสาป้องกันภัยฝ่ายพลเรือนก็ยังดำเนินอยู่ดังที่สมาชิก อส. ท่านหนึ่งได้ให้ความเห็นดังนี้

⁴⁷ ม.ท. สมบูรณ์ แก้วเกิด สัมภาษณ์ 24 มิถุนายน 2539.

"...นอกจากสมาชิก อส. จะปฏิบัติหน้าที่ต่อนการบรรเทาสาธารณภัยแล้ว เรายังมีหน้าที่ในการฝึกอบรมราษฎรและอปพร. เพื่อให้เขาสามารถช่วยเหลือตัวเอง และช่วยเหลือผู้อื่นในเวลาที่เกิดน้ำท่วม ไฟไหม้ หรือภัยต่าง ๆ อีกด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งสมาชิก อปพร. ได้ให้ความร่วมมือกับฝ่ายเราเป็นอย่างดี..."⁴⁸

จึงเห็นได้ว่าในปัจจุบันภารกิจของสมาชิก อส. มิได้เน้นในเรื่องมิติตามมั่นคง แต่เป็นการเน้นมิติของการพัฒนาและมิติประชาธิปไตยควบคู่กันไป แต่ในขณะเดียวกันมิติของความมั่นคงแม้ว่าสถานการณ์การสู้รบจะลดลงแต่สมาชิก อส. ก็มิได้ละทิ้งภารกิจดังกล่าวยังมีการเตรียมพร้อมอยู่ตลอดเวลา แม้ว่าจะได้มอบภารกิจด้านการป้องกันประเทศให้กับหน่วยงานหลักไปแล้วและ กำลังสมาชิก อส. กลับที่ตั้ง กลับไปปฏิบัติภารกิจตาม พรบ. กองอาสารักษาดินแดน พ.ศ. 2497 แล้วก็ตาม ในขณะที่มิติอื่นเริ่มมีความสำคัญมากขึ้นและจำเป็นต้องรองรับมิติความมั่นคงหรือลดความสำคัญลง ไปหรือแค่เย็นไว้ก่อน อย่างไรก็ตาม ไม่ว่าจะมิติใดจะเป็นเหตุผลสำคัญของรัฐ แต่ทั้งสามมิติคือมิติด้านความมั่นคง มิติด้านการพัฒนา และมิติประชาธิปไตยก็ยังประสานกันอยู่อย่างแนบแน่น

⁴⁸ อส.อ. เวทิต บุญเที่ยง สัมภาษณ์ 31 พฤษภาคม 2539.